

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת תולדות תשפ"ב

ע"י תפילה, ועל ידי זה מסתלקת הצרה, אמנם בגמי מבואר דפעמים זה להיפך, כיון שהקב"ה מתאוה לתפילה, לכן מביא צרות על האדם, ועי"ז מתפלל, וכשהאדם מתפלל כבר אין צורך בצרה וממילא הצרה הולכת, נמצא שכל הצרה היא כדי שיתפלל, ואם לא התפלל הרי סבל בחינם. ועי' רבנו בחיי דחז"ל למדו ד"ז מדלא כתיב ותהי עקרה ויעתר אלא להיפך משמע דזהו הטעם שהיתה עקרה.

ויעתר לו ה' (שם)

פירש רש"י לו ולא לה, שאינו דומה תפילת צדיק בן רשע לתפילת צדיק בן צדיק, לפיכך לו ולא לה. מבואר שצדיק בן צדיק מדרגתו גבוהה יותר מצדיק בן רשע, ותמוה מסברא הרי צדיק בן רשע נתעלה לבדו, משא"כ צדיק בן צדיק שקיבל את צדקותו מתחילה מבית אביו.

ומבארים בעלי המוסר דאדרבה צדיק בן צדיק אע"פ שעבודתו מתחילה נעשית על ידי הרגל, ובכל אופן נתעלה לדרגת עבודה עצמית שלא על ידי הרגל, ומעלה זו גדולה מצדיק בן רשע.

אמנם בבעלי התוס' כתבו לבאר באופן אחר מדוע נעתר ליצחק, דהנה ליצחק כבר הובטח זרע על ידי שהבטיח הקב"ה לאברהם "כי ביצחק יקרא לך זרע", אבל לרבקה לא הובטח, ומדויק כן בפסוק "כי עקרה היא" דרק רבקה היתה עקרה, וא"כ על עצמו לא היה צריך להתפלל, ועל כרחך שהתפלל על רבקה, וכל המתפלל על חבירו הוא נענה תחילה, ולכן נענו לתפילתו קודם, וכעין זה מובא בשם הגרי"ז, ועיין עוד במשך חכמה שביאר הכתוב לנכח אשתו שהתפלל עליה, כי לו עצמו היתה הבטחה שיהיה לו זרע.

בשם הגרי"ז מובא דמכאן מוכח שיצחק ורבקה מעלתם שוה, דאל"כ מה הראיה שנעתר לו מחמת שהיה צדיק בן צדיק אולי מפני מעלה אחרת שהיתה לו. ובאמת זהו חידוש לומר שלא היה ביצחק שום מעלה יתירה על רבקה, ואולי יש לדחות דכיון דהיתה אשתו של יצחק הרי כל הזכויות והמעלות של יצחק ממילא היא נעשית שותפה בזה, ורק במעלה של צדיק בן צדיק לא שייך בזה שותפות.

אם כן למה זה אנכי (שם)

איתא בברכות (דף י.) דחזקיהו מלך יהודה לא רצה לישא אשה משום שידע שיצאו ממנו בנים רשעים, ולכן נענש ונעשה חולה, וישעיה אמר לו בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד, ומבואר דחזקיהו היה מצווה בפריה ורביה, ולכן אין לו לחשב חשבונות, וע"פ זה ביאר הגרי"ז מה שאמרה רבקה אם כן למה זה אנכי, דהיינו שהיא אינה מצווה בפריה ורביה, וא"כ למה זה אנכי, ומדויק שאמרה אנכי רק על עצמה ולא על יצחק, דליצחק היה חיוב ובהדי כבשי דרחמנא למה לך.

ותלך לדרוש (כ"ה. כ"ב)

ובתרגום אונקלוס ואזלת למתבע אולפן מן קדם ה'. ולא נתבאר איזה לימוד היתה צריכה לשאול, ובאר הגרי"ז דהנדון היה אם יש להרוג את עשו במעי אמו כיון שהוא רודף, דאיתא במדרש ויתרוצצו הבנים בקרבה רבי יוחנן אמר זה רץ להרוג את זה וזה רץ להרוג את זה. והרי ב"נ נהרג אף על העובר וישראל הרודף אחר העובר פטור וא"כ יש להרוג את עשו שרודף אחר יעקב, ועי"ז השיב לה שעתה לשניהם יש דין ישראל ורק אח"כ שיפרדו ממעיך יהיה לעשו דין בן נח.

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את

יצחק (כ"ה. י"ט)

פירש רש"י לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה ממנו, מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל שאברהם הוליד את יצחק.

הגרי"ז הקשה דאף אם שרה נתעברה מאבימלך מ"מ הרי זה ג"כ נס, שהרי היתה זקינה, [וביותר הרי עיקר הנס הוא ששרה ילדה אע"פ שהיתה עקרה, משא"כ אברהם שכבר הוליד את ישמעאל], ועוד קשה מדוע נקראו ליצני הדור, והרי זה שקר ולא ליצנות, ותירץ שאף שידעו מהנס ששרה ילדה, רצו לומר שזה לא שייך לאברהם אבינו, וכך זה לא מחייב אותם, משום שאם נולד מאברהם היו מוכרחים להאמין באלוקי אברהם.

והנה יש שהקשו דמה הראיה בצורת קלסתר הפנים דדומה לאברהם, כיון שנולד משרה שהיא אחות לוט, א"כ הוא דומה ללוט, דרוב בנים דומים לאחי האם (ב"ב דף ק"ג), ולוט ואברהם דומים היו בצורת קלסתר הפנים [עיין ברש"י לעיל (י"ג. ח)], אולם למה שנתבאר לא קשה כיון שכל דבריהם היה ליצנות ולא ע"פ שכל וחשבון.

ואפשר דהכלל של רוב בנים דומים לאחי האם הוא בתכונות נפשם, ולא בקלסתר הפנים, ואם לא נולד מאברהם לא היה דומה לו, אמנם בפשטות רוב בנים דומים לאחי האם הוא בכל ענין.

בן ארבעים שנה (כ"ה. כ')

פירש רש"י כשיצחק היה בן ל"ז בו בפרק נולדה רבקה, המתין לה עד שתהא ראויה לביאה ג' שנים ונשאה. מבואר בדברי רש"י דיצחק נשא את רבקה בהיותה בת ג' שנים, אולם בדעת זקנים ובחזקוני הקשו עי"ז מהא דאיתא בספרי ג' שנותיהן שוין, קהת, רבקה ובן עזאי. ומבואר שרבקה חיה קל"ג שנים, ואם היתה בת ג' שנים כשיצחק נשאה חסר מן המנין י"א שנה [עיי"ש החשבון], ועל כרחך שנשאה כשהיתה בת י"ד שנה, והביאו שכן כתוב בסדר עולם. ומה שכתוב דכשחזר מהעקידה בישרו לו על לידת רבקה, היינו שסיפרו לו שנולדה לפני י"א שנה, [ועיין בתוס' ביבמות (דף ס"א) שהאריכו בזה].

אלא דהקשה בדעת זקנים בשם ר' משה שלמה ב"ר אברהם, דהא האי דינא דנותנים לבתולה י"ב חודש בין אירוסין לנישואין ילפינן מרבקה, דכתיב (כ"ד. נ"ה) "תשב הנערה עמנו ימים או עשור", ודרשינן בכתובות (דף נ"ו:) ימים פירוש שנה שהיא י"ב חודש, והאי דינא אינו אלא בנערה, אבל בוגרת נותנים לה ל' יום, ואם נימא דהיתה בת י"ד שנה הרי היתה בוגרת, וצ"ע.

ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו (כ"ה. כ"א)

פרש"י זה עומד בזוית וכו', וכי באילה"ש דמכאן מוכח דאף כשאין מתפלל בצבור יש מעלה כשמתפלל עם עוד אחרים, וכן הביא מגמי ב"מ פה: שאליהו מעמיד האבות לתפלה בזא"ז שאם יעמדו ביחד תקפי ברחמי ומייתי למשיח בלא זמניה ומוכח דהתפלה נשמעת יותר כשמתפללים יחד, ע"כ. ונראה פשוט דזהו רק כשמתפללים על אותו דבר.

כי עקרה היא (כ"ה. כ"א)

איתא ביבמות (דף ס"ד) אמר ר' יצחק מפני מה היו אבותינו עקרים, מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, והנה בדרך כלל האדם סבור כשהוא נמצא בצרה שהעצה להנצל הוא

פירש רש"י הכל קראו לו כן. בטעמא דקרא כתב דיצחק לא קרא לו שם, משום שנולד אדמוני, ואיתא במדרש (הובא בבבלי התוס') כשראהו אביו אמר עדיין לא נבלע דמו ולא רצה למולו לחי ימים, ורצה להמתין עד י"ג שנים, וכשהגיע ליי"ג כבר לא הסכים עשו שימולו אותו, וכיון שזמן קריאת השם הוא בברית, ועשו דלא נימול אביו לא קרא לו שם.

ויעקב איש תם יושב אהלים (כ"ה. כ"ז)

פרש"י איש תם אינו בקי בכל אלה כלבו כך פיו, מי שאינו חריף לרמות קרוי תם, ובאר באילה"ש דאף דלקמן (כט – יב) פרש"י שיעקב אמר על לבן אחיו אני ברמאות מ"מ מי שמתרחק מהרמאות אף שיודע לרמות חשיב תם.

יושב אהלים (ש)

פרש"י אהלו של שם ואהלו של עבר. באילה"ש הביא כמה מקומות שביהמ"ד נקרא אהל בברכות (טז): למה נסמכו וכו' אף אהלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה, ופרש"י אהלים בתי מדרשות, וכן אדם כי ימות באהל אמרי' אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית וכו' ובמהרש"א סנהדרין (קה): כי על הפסוק מה טובו אהליך יעקב דמי שמרחיק את עצמו מן עסקי העולם ועוסק בצרכי שמים ע"ז נאמר מלת אהל כמו ויעקב איש תם יושב אהלים.

ובגמ' סוכה כח: איתא דלמוד ילמד חוץ לסוכה ומסיק בגמ' הא למגרס הא לעיוני, ועי' פרש"י, ובריטב"א כי דלעיוני הוא עראי וא"צ סוכה, וצ"ב דאמאי עיוני הוה טפי עראי מלמיגרס, ושמעתי לבאר עפ"י הני"ל דכשאדם מעיין בלימודו הרי אף שהעיון עצמו הוא קבע אבל דירתו בשעת העיון היא דירת עראי וכמשנ"ת דנקרא יושב אהל [ואף שאין נראה דזהו כוונת הריטב"א מ"מ הוא ביאור נאה].

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אוהבת את

יעקב (כ"ה. כ"ח)

ויש לדקדק דלגבי יצחק כתוב ויאהב יצחק לשון עבר, ולגבי רבקה כתוב ורבקה אוהבת, בלשון הווה, וביאר השל"ה (ע"ה"ת) דתנן באבות (פ"ה מט"ז) כל אהבה שתלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה, ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם, ומעתה יצחק שאהב את עשו "כי ציד בפיו", א"כ כשבטל מהבאת ציד בטלה אהבה, אבל רבקה אהבה את יעקב משום עולם הבא, הרי זה אהבה נצחית, ואהבה זו אינה בטלה לעולם, ומובא שאמרו דבר זה להגרי"ז [לא אמרו בשם השל"ה] ולא היה ניחא ליה לומר דבאדם גדול כיצחק שייך הענין של אהבה תלויה בדבר.

הלעיטני נא מן האדום האדום הזה (כ"ה. ל)

ל"ע מדוע כתוב ב' פעמים אדום, והנראה ע"פ מה שכתב הרמב"ן דהתבשיל היה בצבע אדום ועשו לא ידע את שמו, ולכן קרא לו אדום, ולפי זה מבואר היטב שכתוב ב' פעמים, דהאדום הראשון הוא שכך היה שמו לאחר שקראו עשו אדום, והוא שם עצם, והאדום השני הוא על שם צבעו האדום והוא שם תואר.

ובחזקוני כתב שהכפילות מורה שהיה אדום חזק, כמו אדמדם וירקרק שהוא אדום שבאדומין, אמנם באבן עזרא (ויקרא י"ג. מ"ט) ועוד פירשו דאדמדם מראה על חוסר שאינו אדום ממש, וכן משמע ברש"י בתהלים (ס"ח. י"ד).

על כן קרא שמו אדום (ש)

בפסוקים לעיל מבואר דעשו נולד כאדם מוכן כולו שעיר, ואף היה לו מעלת בכור, ואילו יעקב אבינו נולד ככל האדם ואף לא היה לו מעלת בכור, והנה עשו שלא חסר לו מאומה, בסופו של דבר מכר את הבכורה בעד נזיד עדשים, ועל כן נקרא שמו אדום, ויעקב שהיה צריך בתחילה להאבק בסופו של דבר זכה

לשרית עם אלקים ונקרא שמו ישראל. חזינן מהכא דאדם שנולד מושלם, וביותר גם קיבל מעלה יותר מאחרים, כמו עשו שנולד עשוי ואף קיבל בכורה, הרי משום שלא עמל איבד את הכל, ולעומת זאת יעקב שנולד בלא כלום ועמל, בסופו של דבר הגיע ל"ושרית עם אלקים ותוכל", שהכל תלוי בעמל.

הנה אנכי הולך למות (כ"ה. ל"ב)

פירש רש"י אמר עשו מה טיבה של עבודה זו, אמר לו כמה אזהרות ועונשים ומיתות תלויים בה, כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש, אמר אני הולך למות על ידה א"כ מה חפץ לי בה ע"כ. ברמב"ן ובאבן עזרא ובדעת זקנים פירשו באופן אחר, דעשו היה צד חיות והיה בסכנה, ועל כן אמר שמא אמות קודם אבי, ועל כן מכר לו את הבכורה.

ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים (כ"ה. ל"ד)

צ"ב דהרי עשו ביקש שילעיטנו, ומדוע יעקב נתן לו ולא הלעיטנו, והנראה בזה דהנה איתא בקידושין (דף מו.) האומר לאשה התקדשי לי בתמרה זו התקדשי לי בזו, אם היתה אוכלת ראשונה ראשונה אינה מקודשת עד שיהא באחת מהן שוה פרוטה, והיינו שהתמר השני אינו מצטרף לתמר הראשון כיון שכבר נאכל והוי מלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת, ויש בפוסקים דאפילו אם אמר לה התקדשי לי באלו אינה מקודשת, [עיי' בזה באבנ"מ (סי' ל"א סקט"ז)], והטעם דכל חצי פרוטה שאכלה נעשית מלוה.

ומעתה מבואר היטב דמעיקרא כשעשו ביקש הלעיטני נא, לא ביקש בתורת מכירה אלא בתורת נתינה סתמא, אבל אח"כ כשיעקב נתן לו את הנזיד עבור הבכורה, הרי קנה בזה את הבכורה, ומשום הכי נתן לו את כל הנזיד בבת אחת, [שזה א"א בהלעטה], כדי שלא יהיה פחות פחות משוה פרוטה והו"ל מלוה, [שוב הראוני שבפנים יפות כתב כע"ז].

ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים (ש)

צ"ב מאי טעמא האכילו לחם והלא ביקש רק עדשים, והנראה בזה דהנה איתא בב"ק (דף קטז.) דהבורח מבית האסורים וביקש מחבירו להעבירו בנהר ויתן לו דינר, אין לו אלא שכרו, שכל מה שנתחייב דינר הוא מחמת פיקוח נפש, ובכה"ג לא חל ההתחייבות דיכול לומר משטה הייתי בך, וא"כ הכא נמי חשש יעקב שמא יאמר עשו שהיה במצב של פיקוח נפש, ואין הבכורה תשלום על העדשים, ויתן לו רק שכרו, לכן יעקב נתן לו לחם שכבר יצא מכדי פיקוח נפש, והשתא שפיר מהני התחייבות הבכורה תמורת הנזיד עדשים, [וכמדומה שראיתי כן בשם הגר"ח מואלזיץ].

ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכורך (כ"ה. י"ט)

פירש רש"י אנוכי המביא לך, ועשו הוא בכורך. ויש לעיין האם בעלמא בכהאי גוונא הוי גניבת דעת. ובמשאת המלך הביא בשם הגר"ל בלוך זצ"ל דבעלמא אסור לומר כן, אלא דהכא יצחק רצה לברך את הבכור, ולא ידע שיעקב קנה את הבכורה, ולכן אין זה גניבת דעת, אלא דיעקב לא רצה לשקר ולכן אמר בהאי לישנא, [ודוגמא לזה אם שואל אחד את חבירו איפה בית פלוני, ויודע שטועה ובאמת צריך להגיע לאדם אחר, ודאי דמותר להראות לו על הבית של האדם שצריך באמת].

ויאמר הלא אצלת לי ברכה (ש)

צ"ע מדוע כתוב ויאמר, והא לעיל כבר נאמר שעשו הוא המדבר, וביאר במשאת המלך דרש"י הביא בשם התנחומא "התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמיים, א"ל אביו מה עשה לך, אמר את בכורתי לקח, אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה", מוכח דיצחק הפסיק את עשו באמצע דבריו, ולכן כתוב שוב ויאמר, לומר שמה שאמר יצחק "גם ברוך יהיה" היה בתוך דבריו של עשו, וכאן חוזר לאמירת עשו.